

Pääministeri Matti Vanhanen

Eliaksen päivillä Kajaanissa 9.4.2005

Suomen menestyksen salaisuus – Lönnrotin perintö

Hyvä juhlayleisö!

Haluan aluksi kiittää kutsusta tähän tilaisuuteen. Elias Lönnrot –seura on hyvällä asialla tehdessään tunnetuksi kansallisen suurmiehemme monipuolista elämäntyötä Kalevalan luojana, kansallisen itsetunnon kohottajana, tiedemiehenä, kaunokirjailijana ja kansanvalistajana, suomenkielen uudistajana, kirja-kielen rakentajana, lääkärinä, lehtimiehenä, virsirunoilijana ja erittäin merkittävänä kulttuurivaikuttajana.

Kainuulaisille on annettava tunnustus siitä, että seura perustettiin vajaat kymmenen vuotta sitten juuri Kajaanissa, jossa Lönnrot toimi piirilääkärinä kaksikymmentä vuotta. Valtakunnallinen nimikkoseura olisi yhtä hyvin voitu perustaa omassa kotimaakunnassani Uudellamaalla, koska Lönnrot syntyi Sammatissa vuonna 1802 ja vietti siellä myös viimeiset vuodet ennen kuolemaansa vuonna 1884. Ymmärrän hyvin, että kainuulaiset ottivat lopulta aloitteen kun uusmaalaiset eivät saaneet sataan vuoteen suurmiehensä nimikkoseuraa aikaiseksi.

Tämän esityksen otsikko sisältää hieman mahtipontiselta kuulostavan ajatuksen, jonka mukaan Suomen menestyksen salaisuus löytyy Lönnrotin perinnöstä. Tätä väitettä voidaan kuitenkin puolustaa vahvoin perustein.

Lähden liikkeelle Kalevalasta, Lönnrotin elämäntyön tunnetuimmasta osasta. Puheeni teeman kannalta Kalevalan tärkeimpiä sankareita ovat vaka vanha Väinämöinen, tietäjä iänikuinen ja seppo Ilmarinen, taitava seppä ja Sammon takoja. Näissä kahdessa hahmossa tiivistyvät tieto ja sen soveltaminen, jotka todellakin ovat Suomen menestyksen salaisuuksia.

Väinämöinen on suomalaisen osaamisen perikuva. Hänen tietojensa laajuus herätti ihailua kauempanakin. Siteeraan vuonna 1985 ilmestynyttä Arne Salmisen toimittamaa Kalevalan lyhennelmää: ”Kauas kuuluvi sanoma, ulos viestit vierähtävät, Väinämöisen laulannasta, urohon osannasta.” Tätä osaamista tuli mittaamaan nuori Joukahainen, joka taisi olla Pisa-tutkimuksen uranuurtajia ainakin siitä päätellen, kuinka hän aloitti oman tietämyksensä kehumisen: ”Tiedänpä minä jotaki! Pitkät on puut Pisan mäellä, hongat Hornan kalliolla.”

Väinämöisen hahmo kertoo tiedon arvostuksesta. Lönnrot itse on puolestaan esimerkki siitä, millaisiin uhrauksiin suomalaiset ovat olleet valmiita hankkiakseen tietoa ja opillista sivistystä. E. A. Saarimaan Isänmaallisessa lukukirjassa vuodelta 1926 kuvataan Lönnrotin lapsuutta. Koti oli hyvin köyhä. Kerran äiti joutui sanomaan nälkäiselle Eliakselle, että ruokaa ei ole. ”Jaahah, minä luen sitten”, Elias vastasi.

Kertomus on epäilemättä tarkoitettu opettavaiseksi tarinaksi vasta itsenäistyneen maan lapsille, mutta eiköhän siinä liene totta ainakin toinen puoli. Lönnrot ponnisti vaatimattomista oloista opintielle kuten niin monet muut suomalaiset ennen häntä ja hänen jälkeensä. Saamme olla kiitollisia näille 1800-luvun kansanvalistajille, jotka oivalsivat kansanopetuksen merkityksen. Suomalaisen koululaitoksen pohja rakennettiin niin kestäväksi, että sen tuloksia käydään tänään ihastelemassa kauempanakin.

Seppo Ilmarinen on puolestaan suomalaisen teknisen osaamisen esikuva. Me olemme olleet aina ennakkoluulottomia uuden tekniikan soveltamisessa. Uudet keksinnöt on täällä otettu käyttöön hyvin nopeasti.

Seppo Ilmarinen lupasi takoa Pohjolan emännälle Sammon, kun emäntä lupasi hänelle palkaksi tyttärensä. Sampo oli vaurauden perikuva, joka jauhoi suolaa, jauhoja ja rahaa. Sammontaonta on innoittanut kuvataiteilijoitamme ja jäänyt samalla pysyväksi osaksi kieltämme ja kulttuuriamme. Nokiasta puhutaan oman aikamme Sampona, joka on jauhanut kännyköillään vaurautta suomalaisille. Mutta tämäkään Sampo ei olisi syntynyt ilman oman aikamme seppo Ilmarisia, insinöörejä, joiden taitojen perustan ovat puolestaan luoneet ammattitaitoiset opettajamme.

Ilmarisesta puheenollen, nykyinen hallitus kannustaa nuoria valmistumaan nopeammin korkeakouluista ja yliopistoista käytännön työelämään ja ennen muuta yrittäjiksi. Aivan Ilmarisen vauhtiin emme kuitenkaan taida päästä: ”Yöllä syntyi Ilmarinen, päivällä pajasen laati.”

Väinämöinen ja Ilmarinen tekevät Kalevalassa tiivistä yhteistyötä. Tämä tiedon ja sen teknisen soveltamisen liitto on edelleen mitä modernein ajatus. Se kulkee punaisena lankana esimerkiksi viime syksynä valmistuneessa globalisaatiotyöryhmän raportissa, jossa etsitään keinoja vastata talouden kansainvälistymisen haasteisiin.

Mutta Lönnrotin perintö on nousemassa myös toisellakin tavalla Suomen menestyksen avaimeksi. Tarkoitan itse kalevalaista runoperintöä, jonka kokoamisessa ja toimittamisessa Lönnrot kunnostautui. Tässä yhteydessä haluan myös omalta osaltani onnitella Vuoden Eliaksen tittelin tässä tilaisuudessa saanutta Senni Timosta, joka on väitöstyössään kaivautunut Lönnrotin lähteille eli kalevalaiseen lyriikkaan alkuperäisessä kansanomaisessa muodossaan.

Kansanrunous ilmentää luovuutta ja kulttuuria, joilla näyttää olevan aivan erityinen rooli Suomen selviytymisen strategiassa. Tämä havainto on noussut esiin monissa viime aikojen puheenvuoroissa ja selvityksissä.

Turun kauppakorkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen johtaja Markku Wilenius julkaisi viime vuonna kirjan "Luovaan talouteen". Wilenius esittää siinä luovuuden nostamista Suomen kilpailukyvyyn seuraavaksi avaintekijäksi siinä missä 1990-luvun alun laman jälkeen panostettiin Nokian vedolla teknologian osaamisen nopeaan kehittämiseen. "Meidän tulee löytää kulttuuriosaamiseen, luovuuteen ja luoviin toimialoihin liittyvät valtavat osaamis- ja kehitysmahdollisuudet ja tehdä niistä tulevan kansallisen kilpailukyvyyn kulmakivi", Wilenius kirjoittaa. Hän suosittaa teknologian ja kulttuuriosaamisen yhdistämistä esimerkkinä Nokia, jonka kännyköiden menestys perustuu aivan ratkaisevasti niiden muotoiluun.

Wilenius perustelee vakuuttavasti kulttuurin merkitystä talouden kehitykselle. Meillähän on vuosikaudet pohdittu esimerkiksi sitä, miksi meillä on niin vähän yrittäjiä ja miksi into yrittäjäksi ryhtymiseen käy sitä pienemmäksi mitä enemmän koulutusta ihminen onnistuu hankkimaan. Wilenius muistuttaa, mistä korkeakoulusta tulee eniten yrittäjiä tähän maahan. Se ei ole mikään kauppakorkeakouluistamme eikä teknillisistä korkeakouluistamme vaan yllätys, yllätys - Taideteollinen korkeakoulu.

Wilenius lopettaa kirjansa arvioon, että pyrkimys kohti luovaa taloutta lienee Suomen ainoa mahdollisuus menestyä pitkällä aikavälillä globaalien työn uusjaon ja kiristyvän kilpailun puristuksessa.

Olen taipuvainen yhtymään Wileniuksen näkemykseen. Samansuuntaisiin johtopäätöksiin päädyttiin myös valtioneuvoston kanslian Suomi maailmantaloudessa –selvityksessä, johon jo edellä viittasin.

Me menetämme teollisia työpaikkoja halvemman kustannustason maihin. Tässä toistuu vain sama kehitys mistä itse olemme hyötäneet 1700-luvulta alkaen, kun monesti ulkomailta tulleet yrittäjät alkoivat perustaa teollisuutta Suomeen. Jatkossa meidän on keskityttävä tuotannon arvoketjun muihin osiin, joissa vaaditaan korkeaa osaamista. Vaikka maailman teollisuuden työpajat siirtyvätkin laajassa mitassa Aasiaan, ennen ja jälkeen tehdashallin tuotteiden valmistukseen liittyy paljon työtä, jota voidaan tehdä

Suomessa: suunnittelua, markkinointia, brandin luomista, rahoitusta, liikkeenjohtoa jne. Eikä tämä ole mitään harmaata teoriaa, vaikkapa Tanska käy esimerkiksi siitä, kuinka teoria toteutetaan käytännössä.

Globalisaatiohankkeessa pohdittiin myös kulttuurialojen viennin edistämiseen. Tästä aiheesta valmistui viime toukokuussa Hannele Koivusen raportti Onko kulttuurilla vientiä? Hanketta on johtanut opetusministeriö, mutta siinä ovat olleet mukana myös kauppa- ja teollisuusministeriö sekä ulkoministeriö.

Koivusenkin suositukset ovat hyvin kunnianhimoisia. Hän ehdottaa Suomen luovan talouden toimialan nostamista tietotekniikan ja biotekniikan rinnalle kansainvälisesti kilpailukykyiseksi toimialaksi ja erityisen luovan talouden klusterin perustamista. Klusterin ytimiä olisivat informaatioteknologia, kulttuuri-tuotanto, palvelutuotanto, tiede ja tutkimus, koulutus, taide ja muut merkitystuotantoa edustavat alat.

Listaus kertoo kulttuurin merkityksen laajenemisesta taloudessa. Olemme olleet vahvoja perinteisessä kulttuuriviennissä, viittaa vaikkapa klassiseen musiikkiin. Meillä on korkeatasoinen musiikin koulutusjärjestelmä, joka tuottaa jatkuvasti uusia tähtiä maailman oopperalavoille. Selvitysmies Koivusen termejä käyttäkseni meillä on suuri luovuuspääoma, korkeatasoinen luovien alojen koulutus ja tutkimus, kulttuurin hyvä kotimainen infrastruktuuri ja korkealaatuinen luova tuotanto. Kulttuurituotantoamme arvostetaan kansainvälisesti. Olemme jopa siinä tilanteessa että tavaraa menisi maailmalle kaupaksi enemmän kuin pystymme sitä tuottamaan eli emme pysty vastaamaan suomalaisen kulttuurin kansainväliseen kysyntään.

Kulttuurivientimme heikkouksia ovat Koivusen mukaan arvoketjun vuotokohdat, joista hän mainitsee tiedotuksen, markkinoinnin, promootion ja vienninedistämisen sekä kulttuuriviennin strategian ja koordinaation puutteen hallinnossa. "Tarvitaan lisää yrittäjyyttä ja liiketoimintaosaamista", Koivunen suositaa lähes samoin sanoin kuin edellä mainittu globalisaatiohanke.

Koivusen suosituksiin kannattaa suhtautua vakavasti, sillä kulttuuriteollisuuteen liittyy valtava kasvupotentiaali. Kansainvälisen kulttuuriteollisuuden kaupan arvo kasvoi vuosina 1993-98 – siis vain viidessä vuodessa – nelinkertaiseksi, 95 miljardista dollarista 388 miljardiin dollariin.

Esimerkiksi Yhdysvalloissa luovan tuotannon kasvu on viime vuosina ollut yli kaksinkertainen muuhun talouteen verrattuna. Tekijänoikeusteollisuus on noussut tämän maailman johtavan talousmahdin merkittävimmäksi vientialaksi. Kulttuurin ja viihteen osuus Yhdysvaltain kansantuotteesta on noussut lähes kahdeksaan prosenttiin. Iso-Britanniassa kulttuurialan arvoksi lasketaan peräti 9,1 prosenttia kansantuotteesta ja Lontoota on kuvattu luovan talouden magneetiksi.

Suomi selviää sinänsä jo tällä hetkellä varsin hyvin eurooppalaisessa vertailussa. Meillä työskentelee kulttuurin ammattiteissa ja kulttuurin toimialoilla jo 3,5 prosenttia työvoimasta, kun EU:n keskiarvo oli vuonna 2002 2,6 prosenttia.

Vielä on viitattava filosofian tohtori Pekka Himasen raporttiin "Välittävä, kannustava ja luova Suomi", jonka hän kirjoitti vuosi sitten eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle. Himanenkin ennustaa kulttuurialoille vahvaa nousua. Hän puhuu luovuuden talouden vahvistamisesta siten, että informaatioteknologian ohella luovan talouden kärjiksi aletaan nostaa tietoisesti myös kulttuurialaa kuten musiikkia, televisio-ohjelmia, elokuvaa, tietokonepelejä, kirjallisuutta, designia ja oppiaineistoja.

Nämä poiminnat kertovat kaikki oikeastaan samasta asiasta. Suomen tulevan menestyksen avainsanoja ovat osaaminen, luovuus ja kulttuuri. Tämä edellyttää meiltä varsin syvällistä uudistumista. On opittava ymmärtämään, että kiteeläinen heavy-bändi tai Kuhmon kamarimusiikkijuhlat ovat Suomelle tärkeitä vientituotteita siinä missä paperirullat tai metsäkoneet.

Saattaa olla, että luterilainen työetiikkamme joutuu vielä kovalle koetukselle ennen kuin sisäistämme sen muutoksen, mitä meiltä edellytetään. Onhan sukupolvi toisensa jälkeen saanut oppia näissä pohjoisen karuissa olosuhteissa, että ensin leipä ja sitten lirkutukset. Nyt tämä ajatus on käännettävä niin päin,

että lirkutukset tuovat leipää. Toisaalta ei se työn merkitys tästä muutoksesta vähene, maailmalla kau-
paksi menevien lirkutusten luominen vaatii kovaa työtä jos mikä.

Voimme olla luottavaisella mielellä myös sen vuoksi, että kansakunta on monin tavoin pitänyt omaeh-
toisesti yllä luovuuden liekkiä niilläkin vuosisadoilla kun menestyksemme on perustunut kovaan ruu-
miilliseen työhön pelloilla ja tehtaissa. Mitä muuta Suomen kesän sadat kulttuuritapahtumatkaan ovat
muuta kuin ilmauksia juuri siitä luovuudesta, mitä meiltä jatkossa vaaditaan entistä enemmän.

Hyvät kuulijat!

Elias Lönnrot on aikoja sitten nostettu kansakunnan kaapin päälle. Valitettavasti hänelle on käynyt niin
kuin monille muillekin, jotka sinne ovat päässeet. Perintö on jähmettynyt patsaaksi, jonka päältä ei aina
pölyjä muisteta pyyhkiä. Uskon, että nyt on tullut aika tuulettaa ja katsoa, mitä annettavaa Kalevalan
kokoajalla on 2000-luvun Suomelle.

Me pärjäämme niin kauan kuin meillä on tietäjiä ja taitajia, jotka jaksavat uteliaina pohtia kuten seppo
Ilmarinen rautaa keksiessään: Mitähä tuostaki tulisi, jospa tunkisin tulehen, ahjohon asettelisin?"